

Magyar Helsinki Bizottság

A MAGYAR HELSINKI BIZOTTSÁG

2008. ÉVI TEVÉKENYSÉGE

1. A menekültek jogainak védelme

1.1. **Menedékkérők hatékony jogvédelme:** A menedékkérés jogának tiszteletben tartása és a menekültek befogadásának kötelezettsége számos nemzetközi dokumentumban rögzített emberi jogi alapelv. Az Európai Menekültügyi Alap és az Igazságügyi és Rendészeti Minisztérium támogatásával a **menedékkérők és menekültek részére ingyenes jogi segítséget nyújtó ügyvédhálózatot** működtetünk Budapesten, Bicskén, Debrecenben, Békéscsabán, Nyírbátorban és Győrben. Ügyvédek ingyenes jogi tanácsadásban és esetenként jogi képviseletben részesítik a hozzánk forduló külföldi állampolgárokat. 2008 áprilisától a debreceni befogadó állomáson állandó munkatársunk dolgozik főállású jogi előadóként. 2008 folyamán 493 külföldi állampolgár részesült ingyenes jogi segítségnyújtásban. A folyamatos jogi segítségnyújtás mellett évente több alkalommal teszünk tájékoztató jellegű tényfeltáró látogatásokat a befogadó állomásokon és őrzött szállásokon (korábban: idegenrendészeti fogdák). Tíz nyelven (magyar, angol, francia, albán, arab, perzsa, orosz, szerb, szomáli, török) tájékoztató füzetet adtunk ki a menedékjogi eljárásról, amely online és a menedékkérőket elhelyezésére szolgáló intézményekben (befogadó állomásokon, őrzött szállásokon) is megtalálható.

1.2. **Menekültügyi képzések:** Az év során számos menekültügyi képzést szervezünk a menekültügyben érintett hazai civil szervezetek, állami hatóságok, minisztériumok és bíróságok 65 munkatársa részére. A Bizottság képzési referense által 2008-ban tartott nemzetközi képzéseken többek között az olasz és orosz állami menekültügyi hatóság munkatársai, svéd és orosz menekültügyi bírák, norvég országinformáció-kutató szakemberek vesznek részt.

1.3. **Határmegfigyelés:** Az ENSZ Menekültügyi Főbiztossága (UNHCR) Regionális Irodájával és a Rendőrséggel kötött Háromoldalú Együttműködési Megállapodás alapján, és az UNHCR támogatásával rendszeres emberi jogi megfigyelő tevékenységet folytattunk a Ferihegyi nemzetközi repülőtéren, és az ukrán határszakaszokon arról, hogy a rendőrség határrendészeti és idegenrendészeti gyakorlatában hogyan érvényesül a menedékkérőknek az országba bejutáshoz, és a menedékjogi eljáráshoz való hozzáférése.

A határmegfigyelés első éves tapasztalatait angol és magyar nyelven összefoglaló, hazai és nemzetközi szakmai körökben nagy érdeklődéssel várt jelentés nyilvános bemutatója az ORFK és az ENSZ Menekültügyi Főbiztossága (UNHCR) Regionális Irodája közreműködésével 2009 februárjában volt.

A határmegfigyelő program keretében közel 70 határrendészeti feladatot ellátó rendőr vett részt alapvető menedékjogi ismeretekkel és interkulturális érzékenyítéssel foglalkozó képzéseken, valamint 20 vezető beosztású rendőrtiszt számára szerveztünk Ukrajnáról és Szomáliáról szóló országinformációs képzést.

1.4. **Refugee Law Reader:** Az egyedülálló online menedékjogi szakkönyvtárát (www.refugeelawreader.org) az angol nyelvű változat mellett spanyol, francia és orosz nyelvűre bővítjük, illetve az európai uniós szekció mellett ázsiai, afrikai és latin-amerikai szekciókat vezetünk be annak érdekében, hogy minél több felhasználó

számára biztosítsunk egyszerű hozzáférést releváns menedékjogi szakmai anyagokhoz. A projekt keretében három nemzetközi szemináriumot szerveztünk Budapesten, Madridban és Brüsszelben, valamint 2008-ban elkezdődött a Refugee Law Reader ötödik kiadásának előkészítése.

1.5. Együttműködésben más, főként európai menekültsegítő szervezetekkel több nemzetközi projektben működünk közre a menedékjog kereséséhez való jog hatékonyabb tiszteletben tartása érdekében. Vizsgáljuk az európai uniós menedékjogi irányelvek átültetését és végrehajtását, a menedékjogi joggyakorlatot és a menedékkérők fogadási és fogvatartási körülményeit.

Az Európai Menekültügyi Alap Közösségi Allokációjából megvalósított 2007-es projektünkre épülő, hat nagyobb európai repülőtér gyakorlatában a menedékkérők menedékhez való hozzáféréseinek kérdését tárgyaló jelentésünket („Access to Protection at Airports in Europe”) 2008 szeptemberében adtuk közre.

2. Az emberi jogok tiszteletben tartása a rendvédelmi és igazságszolgáltatási szervek gyakorlatában

2.1. **Fogda- és börtönmegfigyelés:** Az Országos Rendőr-főkapitánysággal és a Büntetés-végrehajtás Országos Parancsnokságával kötött együttműködési megállapodások alapján az ország valamennyi régiójában jogászokból és orvosokból álló megfigyelő csoportokat küldünk a rendőrségi fogdába és bv. intézetekbe. Ez hozzájárul a zárt intézetek átláthatóbbá válásához, segítséget nyújt a fogva tartott előzetes letartóztatottak és elítéltek jogainak érvényre juttatásához. Kezdeményezzük a fogvatartás során tapasztalt jogsértések és helytelen gyakorlat megszüntetését, illetve a fogvatartottakra nézve indokolatlan hátrányt tartalmazó hatályos jogszabályi rendelkezések módosítását. Az év során két büntetés-végrehajtási intézetben vizsgálódtunk: a Szegedi Fegyház és Börtönben márciusban, a Közép-Dunántúli Országos Büntetés-végrehajtási Intézetben (Baracsán) augusztusban. Emellett 2008-ban 32 látogatást tettünk rendőrségi fogdában összesen 8 megyében. A tevékenységünk során szerzett tapasztalatainkról a Börtönügyi Szemle 2008/1. számában közöltünk részletes beszámolót. A fogda- és börtönmegfigyelést a Trust for Civil Society in Central and Eastern Europe támogatja.

2008-ban emellett különös figyelmet fordítottunk a **tényleges életfogytiglan büntetésének** eltörléséért való küzdelemre. Egy projekt keretében, melyet a Nemzeti Civil Alapprogram és a Trust for Civil Society in Central and Eastern Europe támogatott, nemzetközi szakmai kerekasztal szervezését kezdtük meg 2008 folyamán. Az Európa Tanácsnak a kínzás megelőzésére bizottsága (CPT) elnökhelyettesének részvételével megtartott kerekasztalt 2009 februárjában valósult meg. E tevékenységre építve 2009 elején beadványt nyújtottunk be az Alkotmánybírósághoz az alkotmányellenesnek tartott büntetőjogi szankció eltörlése érdekében.

2.2. **A kínzás, megalázó és embertelen bánásmód tilalmának érvényesülése** érdekében ösztönözzük a kínzás elleni ENSZ-egyezmény fakultatív jegyzőkönyvéhez (OPCAT) való magyar csatlakozást. Rendszeres képzéseket tartunk a különböző rendvédelmi szervezetek és rendőrképzésre szakosodott intézmények (rendőrség, Nemzetközi Rendészeti Akadémia -- ILEA, Rendőrtiszti Főiskola) számára az emberi jogok és a kínzás tilalmának tiszteletben tartásával kapcsolatos követelményekről.

2.3. Tudatos perstratégiát alkalmazva, több **előzetes letartóztatással** kapcsolatos ügyet viszünk a strasbourgi székhelyű Emberi Jogok Európai Bírósága elé annak érdekében, hogy a magyar bíróságok több szempontból kifogásolható előzetes letartóztatási gyakorlatának áttekintésére és a szükséges jogszabályi változások elfogadására ösztönözzük a jogalkotókat és jogalkalmazókat. Tapasztalataink szerint a magyar hatóságok nem veszik figyelembe az Emberi Jogok Európai Bírósága által megállapított elveket az előzetes letartóztatások elrendelése során (a határozatok nem tartalmaznak egyéniesített indokolást, a büntetési tétel mértékére hivatkozva automatikusan elrendelik az előzetes letartóztatást, stb.), a stratégiai perek indításának

célja, hogy a magyar gyakorlat összhangba kerüljön a nemzetközi normákkal. A stratégiai pereskedés az Emberi Jogi Tanácsadó Program keretében, a Nyílt Társadalom Intézet támogatásával valósul meg.

2.4. A rendőrség elleni panaszeljárások reformjának ösztönzése: 2007-ben a Trust for Civil Society in Central and Eastern Europe támogatásával – a Társaság a Szabadságjogokért jogvédő szervezettel közösen – programot indítottunk a rendőrségi panaszeljárások reformjának ösztönzésére.

A program zárásaként 2008-ban kutatási beszámolót jelentettünk meg „*Bizalmi kérdés*” címmel, amely 200 panaszügy aktájának vizsgálatán keresztül elemezte a panaszeljárások tipikus okait, kimeneteleit és az ezekből leszűrhető tanulságokat.

Az Országgyűlés 2007 júniusában fogadta el a Rendőrségi törvény módosítását és rendelkezett a **Független Rendészeti Panasztestület** létrehozásáról. 2008 februárjában az Országgyűlés dr. Kádár András Kristófot, a Magyar Helsinki Bizottság társelnökét a Panasztestület tagjává választotta.

Létrejötté óta a Helsinki Bizottság ügyvédei két esetben fordultak a Panasztestülethez (ezekben az ügyekben a Bizottság társelnöke a kizárás szabályainak megfelelően nem vett részt a döntéshozatalban). Az első esetben a Repülőtéri Rendőr Igazgatóság Őrzött Szállásán idegenrendészeti őrizetben lévő, éhségstrájkoló kínai állampolgár nem volt hajlandó leszállni az ágyáról, hogy infúziókúrára elszállítsák egy civil kórházba, ezért az egyik intézkedő rendőr az ágyáról lerántotta, és a karjánál fogva a földön húzta a kb. 30 méterre lévő előállító helyiségbe. A Panasztestület az ügyben megállapította a megalázó bánásmód tilalmának megsértését. A másik ügyben egy menedékkérővel szemben alkalmazott a rendőrség indokolatlan testi kényszer, bilincselést és előállítását, amikor a külföldi vitába keveredett egy buszvezetővel, aki nem akarta számára biztosítani az utazási szolgáltatás ingyenes igénybevételenek lehetőségét. A Panasztestület ebben az ügyben is megállapította a panaszos alapvető jogainak súlyos sérelmét.

2.5. A STEPPS (Strategies for Effective Police Stop and Search – Hatékony Rendőrségi Igazoltatási Stratégiák) program: A rendőri igazoltatási gyakorlat elemzését és reformját célzó, három országra (Bulgária, Magyarország, Spanyolország) kiterjedő nemzetközi kezdeményezés, melynek hazai végrehajtó partnere a Helsinki Bizottság. A projekt keretében három helyszínen (Budapest VI. ker., Kaposvár, Szeged) hat hónapon át figyeltük meg az igazoltatási gyakorlatot abból a szempontból, hogy az aránytalanul érint-e bizonyos társadalmi csoportokat (elsősorban a romákat) és hogy rendészeti szempontból hatékonyak tekinthető-e. Az eredményeket a Spanyolországban rendezett zárókonferencián vitatták meg a projekt résztvevői.

A programot lezáró, „*Szigorúan ellenőrzött iratok*”, illetve „*Control(l)ed Group*” c. jelentés 2008 őszén készült el magyar és angol nyelven. A tanulmány megállapította, hogy hazánkban az igazoltatást aránytalanul nagy mértékben használják, a romáknak közel 3.5-ször nagyobb esélyük van arra, hogy ezen intézkedés alá vonják őket, mint többségi társadalomhoz tartozóknak, és a számok azt mutatják, hogy az intézkedések eredményességét egyáltalán nem befolyásolja, hogy az intézkedő rendőr percepciója szerint az igazoltatott roma vagy sem. A programot december 10-én az Országos Rendőr-főkapitánysággal és a Rendőrtiszti Főiskolával közösen megszervezett sajtótájékoztató zárta le, nagy médiaérdeklődés

A programot az Európai Bizottság AGIS programja és a Budapesti Nyílt Társadalom Intézet Alapítvány (OSI) finanszírozta.

2. 6 „Hídépítés: **emberi jogok a bírói jogalkalmazásban és kommunikációban**” címmel egynapos általános és kétnapos üzszak-specifikus képzést tartott a Magyar Bíróképző Akadémia 2008. február 11-13. között, melynek keretében a Magyar Helsinki Bizottság munkatársai is képzéseket tartottak bírák számára az emberi jogok és magyar joggyakorlat kapcsolódásáról büntető és polgári üzszakos bírák részére, több mint 10 óra időtartamban. Az előadások témái az alábbi területeket ölelték fel: az emberi jogok nemzetközi szabályozásának rendszere és a nemzetközi jogi normák helye a hazai jogrendszerben; a strasbourgi bíróság előzetes letartóztatással kapcsolatos gyakorlata; a bizonyítás elméleti és gyakorlati kérdései; az EU antidiszkriminációs szabályozásának érvényesülése a magyar jogban.

3. A joghoz való hozzájutás érvényesülése

3.1. A rászorulóknak ingyenes és hatékony jogvédelmének biztosítása állami kötelezettség. A nehéz anyagi helyzetben levő terheltek jogi segítséghez való hozzájutása a büntető eljárásjog egyik fontos garanciális kérdése. „**A hatékony védelemhez való jog az Európai Unióban**” c. európai projekt keretében vizsgáltuk és behatóan elemeztük a magyar büntetőeljárás jogi kereteit és gyakorlatát abból a szempontból, hogy mennyire felel meg a hatékony jogvédelem követelményeinek. A kutatás kiemelten foglalkozott a rászorulóknak terheltek helyzetével. A kutatás tapasztalatait összegző tanulmányt lefordítottuk magyar nyelvre is, és a Budapesti Ügyvédi Kamarával együttműködésben szervezett konferencia keretében mutattuk be az ügyvédek, bírák, rendőrségi és minisztériumi képviselőkből, valamint kutatókból álló magyar szakmai közönségnek. A kutatást az Európai Bizottság AGIS programja és a Nyílt Társadalom Intézet, a kerekasztalt az Open Society Justice Initiative támogatta.

3.2. A Trust for Civil Society in Central and Eastern Europe támogatásával 150 büntetőügy iratainak részletes elemzésével kerestünk választ arra a kérdésre, hogy kimutatható-e **különbség a kirendelt és a meghatalmazott védők tevékenységének minősége között**, van-e a minőségi különbségnek jelentős hatása az eljárás kimenetelére, és hogy mérhető-e a védői munka minősége az akták formális, mennyiségi jellegű elemzése által. A 2009 januárjában lezárult aktakutatás megerősítette a korábbi empirikus vizsgálatok azon következtetését, hogy a kirendelt védői rendszer komoly gondokkal küzd, és igazolta, hogy a lezárt akták formális vizsgálatából vonhatók le érvényes következtetések a védői tevékenység minőségét illetően. A kutatási eredményeket 2009 áprilisában, a Budapesti Ügyvédi Kamarával együttműködve és az Open Society Justice Initiative támogatásával megrendezett kerekasztalon szintén bemutattuk a szakmai közönségnek. A két kutatás zárótanulmányait közös kötetben adjuk közre 2009 nyarán az Open Society Justice Initiative támogatásával.

3.3. Jogi segítő szervezetként részt veszünk az államilag finanszírozott jogi segítségnyújtás, a „**nép ügyvédje**” rendszerben, valamint nyomon követjük a rendszer továbbfejlesztésére irányuló kormányzati intézkedéseket és jogszabály-módosítási terveket.

3.4. **A kirendelt védőkre vonatkozó közérdekű adatok iránti per:** A védői kirendelések gyakorlatának elemzése és értékelése érdekében a Helsinki Bizottság 2008. június 10-én megkereste a BRFK-t és az összes budapesti kerületi rendőrkapitányságot, hogy adjanak tájékoztatást: az illetékességi területükön a hatáskörükbe tartozó büntetőügyekben 2007-ben összesen hány esetben rendeltek ki védőt, illetve közöljék ezen kirendelt védők nevét és az egyes védők által vitt ügyek számát. A Helsinki Bizottság álláspontja szerint a kért adatok közérdekből nyilvános adatnak minősülnek a személyes adatok védelméről és a közérdekű adatok nyilvánosságáról szóló törvény alapján.

Megkeresésünket egyes kerületi rendőrkapitányságok teljesítették, de hat kapitányság és a BRFK megtagadta az adatok kiadását, továbbá a többi kapitányság egyáltalán nem válaszolt arra. Ezért a Helsinki Bizottság 2008. júliusában az adatok kiadása érdekében beperelte a válaszadást nem teljesítő kapitányságokat. A PKKB 2009. január 8-án kelt, nem jogerős ítéletével a megkeresést nem teljesítő, vagy hallgató kapitányságokat a közérdekű és közérdekből nyilvános adatok kiadására kötelezte. A rendőrség az ítélet ellen fellebbezést nyújtott be, a másodfokú eljárás 2009 nyarán folytatódik.

4. Az egyenlő bánásmód követelményének érvényesülése

4.1. Antidiszkriminációs képzéssorozat for profit cégeknek és civil szervezeteknek: 2008. januárjában a Magyar Helsinki Bizottság két képzést szervezett: január 22-én nagyvállalatoknak a sokszínűség-menedzsment előnyeiről, január 29-én és 30-án pedig 40, korábbi képzéseken már részt vett civil szervezetnek az antidiszkriminációs jog elméletéről és gyakorlatáról. A nemzetközi szakértők által kidolgozott képzési program az alábbi témákat érintette: a diszkrimináció fogalma, fajtái; a közvélemény figyelmének felhívása; párbeszéd a kormányzattal; segítségnyújtás a diszkrimináció áldozatai számára; stratégiai pereskedés a magyar jogszabályok és kormányzati politikák nyújtotta keretek között. A program végrehajtása Európai Bizottság által a hátrányos megkülönböztetés elleni küzdelem céljából a 2001-től 2006-ig terjedő időszakra meghirdetett Közösségi Cselekvési Program keretében zajlott.

4.2. Esélyegyenlőség a munkahelyeken – képzés humánerőforrás menedzsereknek: 2008 májusában kétnapos képzést tartottunk közép- és nagyvállalatok humán erőforrás szakembereinek azzal a céllal, hogy széleskörű ismereteket szerezzenek az egyenlő bánásmód és az esélyegyenlőség problémaköréről, hogy érzékenyebbé váljanak a téma iránt, és hogy az esélyegyenlőség hosszú távon a közép- és nagyvállalatok vállalati kultúrájának részévé válhasson. A képzésen 18-an vettek részt, a résztvevők túlnyomó többsége nagyvállalatoktól érkezett, így a képzés áttételesen több 10.000 munkavállalót érint. A program megvalósulását az Egyenlő Esélyek Mindenki Számára Európai Év – 2007 keretében az Országos Foglalkoztatási Közalapítvány támogatta.

4.3. Antidiszkriminációs jogklinika: A Magyar Helsinki Bizottság, egy más területeken már bevált oktatási módszer antidiszkriminációs jogra való alkalmazásával olyan átadható és elterjeszthető modellt dolgozott ki, amely hozzájárul az egyenlő bánásmód kérdése iránt érzékeny és az antidiszkriminációs jogban jártas jogászok „kineveléséhez”. A 2008. december 1-jén indult program során a Bizottság antidiszkriminációs jogklinikát hozott létre az Eötvös Loránd Tudományegyetemmel és a Miskolci Egyetemmel együttműködve. A jogklinika a jogi egyetemi képzés menetébe illeszkedő fakultatív tantárgy, amelyet a hallgatók más speciális kollégiumokhoz hasonlóan vehetnek fel az általuk hallgatott tárgyak közé. A gyakorlatorientált képzés során a hallgatók az antidiszkriminációs jogban az elméleti alapok elsajátítása mellett gyakorlati jogi munkát is végeznek, azaz – ügyvédek felügyelete alatt – valódi jogeseteket megoldva, tényleges jogi segítséget nyújtanak rászoruló ügyfeleknek. A program keretében egyetemi jegyzet készült és online antidiszkriminációs szakkönyvtár is segíti a hallgatókat a felkészülésben. A jogklinikák létrejöttét és működését az Európai Unió és a Magyar Állam támogatta az Átmeneti Támogatás 2006/018-176.03.01 program keretében.

5. Emberi Jogi Tanácsadó Program

A Magyar Helsinki Bizottság budapesti irodájában és megbízott ügyvédek keresztül ingyenes jogi segítséget nyújt mindazoknak, akik a Bizottság tevékenységi körébe vágó emberi jogi sérelmek miatt fordulnak hozzánk. Ingyenes szóbeli vagy írásbeli jogi tanácsot, vagy jogi képviseletet nyújtunk főként rendőri bántalmazással és a fogva tartás körülményeivel kapcsolatos panaszok esetén, valamint idegenrendészeti, családgyesítési és menedékjogi eljárásokban.

2008-ban összesen 384-en részesültek jogi segítségnyújtásban az Emberi Jogi Tanácsadó Programban az alábbi ügytípusokkal kapcsolatban:

- 52 menekültügyi eljárás
- 39 külföldi állampolgár magyarországi tartózkodása
- 127 fogvatartás körülményei
- 17 rendőri intézkedéssel kapcsolatos panasz
- 15 az Emberi Jogok Európai Bíróságának eljárása
- 2 diszkriminációs ügy
- 50 folyamatban lévő, vagy lezárult büntetőeljárás
- 82 egyéb, tevékenységi körünkön kívüli eső ügy

Daróczy kontra Magyarország ügy: Daróczy Tiborné az általa 50 évig használt házassági név jogszabályon alapuló megváltoztatása miatt fordult az Emberi Jogok Európai Bíróságához (44378/05. sz. panasz, 2008. július 1-i ítélet). A kérelmező házasságkötését követően valamennyi iratát Daróczy Tiborné névre állították ki a hatóságok, és csak férjének halála után, 2004-ben derült ki, hogy a jogszabályok alapján a hivatalos házassági neve Daróczy Tibor Ipolyné lenne. Daróczy Tiborné hiába kérte a magyar hatóságokat az általa 50 évig viselt név további használatának engedélyezésére, erre a családjogi törvény rendelkezései miatt nem volt lehetőség. A kérelmet az Emberi Jogok Európai Bírósága alaposnak találta, hangsúlyozta, hogy a nevek alapvető szerepet játszanak a személyek azonosításában, és bár az államok széleskörű mérlegelési jogkörrel rendelkeznek a névváltoztatás korlátozása terén, az, hogy Daróczy Tiborné nem viselhette tovább az általa 50 éven át zavartalanul használt nevet, szükségtelen és aránytalan beavatkozást jelentett a kérelmező magánéletébe. A Bíróság 3,500 euró nem vagyoni kártérítést ítélt meg a kérelmezőnek.

Török Imre ügye: Ez az ügy az első olyan, a 2006. őszi rendőri túlkapásokhoz kapcsolódó ügy, amelyben a Helsinkai Bizottság sértetti képviseletet látott el és amelyben jogerős döntés született. Török Imre 2006. szeptember 20-án hajnalban a zavargásokhoz közeli területen sétált, amikor az utcába befutott egy 15 fős csoport, amelyet egy rendőr osztag követett. A rendőrök az utcán tartózkodókat utasították, hogy feküdjenek a földre. A panaszos ennek nem tett eleget, hanem hátrafordult. Még mielőtt egy lépést tehetett volna, hátulról megragadta egy rendőr, és a földre nyomta. Ezt követően megbilincseltek, majd – még a földön fektében – ütésekkel és rúgásokkal bántalmazták. A 2008 őszi meghozott jogerős másodfokú ítélet két rendőr bűnösségét mondta ki a hivatalos eljárásban elkövetett bántalmazásban és védekezésre képtelen személy sérelmére elkövetett súlyos testi sértésben. Az egyik rendőrt felfüggesztett szabadságvesztésre, a másikat – aki korábban már volt büntetve bántalmazás miatt – letöltendő szabadságvesztésre ítélte a másodfokú bíróság. (Bővebben lásd: Index: Félholtra verték a tévészékház miatt, 2008. november 28., <http://index.hu/belfold/rebisz7339/>)

6. Részvétel a jogalkotásban

2008-ban észrevételeket fűztünk

- a készülő Polgári törvénykönyv tervezeteihez,
- a gyűlöletbeszéd és
- a gyülekezési jog szabályozásához,
- valamint a kormány 2008 őszi benyújtott közrendvédelmi csomagjához.

Budapest, 2009. május 25.

dr. Pardavi Márta
társelnök
Magyar Helsinkai Bizottság